

SLAAPPLAATS VAN BLAUWE KIEKENDIEVEN *Circus cyanus* IN
HET OEVERLANDENRESERVAAT AAN DE KOENENKADE IN
HET AMSTERDAMSE BOS 1986-1992.

Paul J. Marcus

Inleiding

In het Oeverlandenreservaat van het Nieuwe Meer in het Amsterdamse Bos (Atlasblok 25-44-33) ligt een slaapplaats van blauwe kiekendieven die al zeker vanaf 1985 tot dit moment in de winter in gebruik is. Vermoedelijk is de slaapplaats al langer in gebruik: Dagboekantekening d.d. 29-12-1983 " ± 9.00 u 1♀ rondvliegend boven Oeverlandenreservaat." Aangezien dit binnen de limiet valt van 30 minuten voor tot 30 minuten na zonsopkomst mag dit als een slaapplaatswaarneming worden beschouwd.

Kiekendieven slapen niet zoals de meeste roofvogels in bomen of struiken, maar op de grond. Blauwe kiekendieven pleisteren buiten het broedseizoen vaak gemeenschappelijk in vlakke, open terreinen met een lage vegetatie, heide en moerassen, meestal nat, maar soms droog (Hustings 1985, Cramp 1980). Ze slapen behalve in min of meer natuurlijke terreinen ook wel in cultuurland, bijvoorbeeld in graanvelden (Hustings 1985, Marcus 1989).

Methode

De tellingen vonden uitsluitend 's avonds plaats, tenminste tussen één uur voor tot een half uur na zonsondergang. Meestal duurde de telling wat langer. Als telpost werd op het Excursiepad het bankje gekozen dat ongeveer 50 meter van het noordelijke einde van het pad verwijderd is. Het bankje biedt een goed uitzicht over het westelijke deel van het Oeverlandenreservaat. Het perceel D, direct ten oosten van het pad wordt een beetje aan het oog onttrokken door een weelderig struweel ter hoogte van het bankje. Perceel E is geheel onzichtbaar vanaf dit punt vanwege een hoge boomsingel tussen D en E. Ter ondervanging van deze nadelen werd wat geïmproviseerd over het pad.

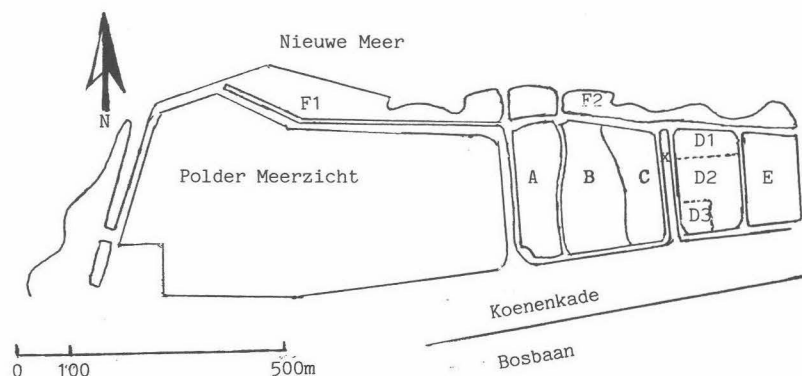
Alle tellingen zijn vanaf november 1986 door mij verricht. Voor dit verslag is in één geval gebruik gemaakt van de gegevens van een ochtendwaarneming die correleren met de resultaten van de avond daarvoor. Het aantal tellingen per seizoen is wat minder geworden in de loop der jaren.

Het oeverlandenreservaat aan het Nieuwe Meer

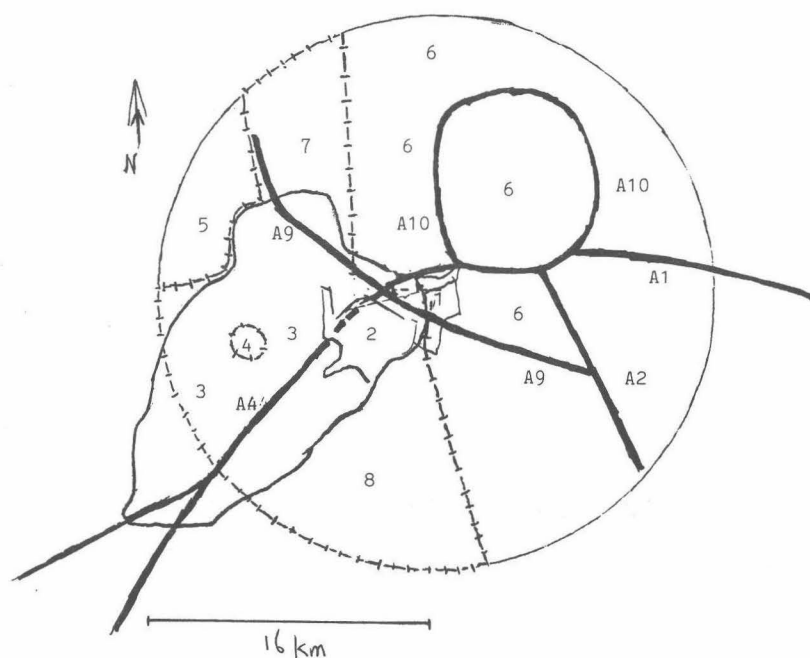
Het Oeverlandenreservaat gelegen aan de noordkant van het Amsterdamse Bos, bestaat uit 5 rietpercelen, van west naar oost voor dit verslag aangegeven met de letters A-E; tussen de percelen C en D loopt het Excursiepad (figuur 1). Het gebied heeft een oppervlakte van ca. 15 ha. Ten noorden van de percelen scheiden een sloot en een beboste oeverwal het reservaat van het Nieuwe Meer. Het Amsterdamse Bos ligt tussen de Haarlemmermeer (in het westen en zuidwesten) en de agglomeratie Amsterdam-Amstelveen (noorden, oosten en zuidoosten). Een paar kilometer ten westen van de Oeverlanden ligt de luchthaven Schiphol. De Oeverlanden ondervinden daarvan geluidsoverlast. Het gebied is aan alle kanten omgeven door doorgaande verbindingswegen: snelwegen (A4, A9, A10), de Schiphollijn en een binnenvaartroute (Nieuwe Meer; zie figuur 2).

De Percelen A-C bestaan vrijwel geheel uit rietland, dat om en om ééns in de twee jaar wordt gemaaid. In B ligt een plasje dat omgeven is door hoog opgaand bos (berk, wilg etc)

Tussen de percelen D en E staat een boomsingel; perceel E is rietland dat ééns in de twee jaar wordt gemaaid; D bestaat uit een rietveld in het noorden (D1), dat ééns in de twee jaar wordt gemaaid, een hooiland (D2) dat jaarlijks wordt gemaaid en een sterk verruigd en verbost stuk in het zuidwesten (D3). Voor het maaibeheer in de periode 1986-1992 zie de kaartjes 2 t/m 7. De zwartgemaakte percelen zijn in het aangegeven seizoen gemaaid. Verbossing, struwelen en boomsingels zijn op de kaartjes genegeerd.

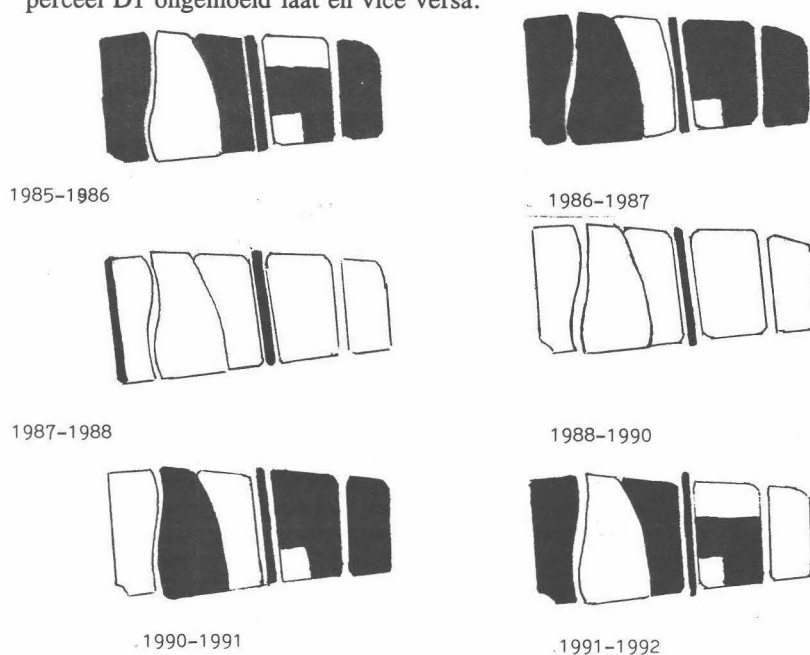
Figuur 1. Het overlandenreservaat en polder meerzicht

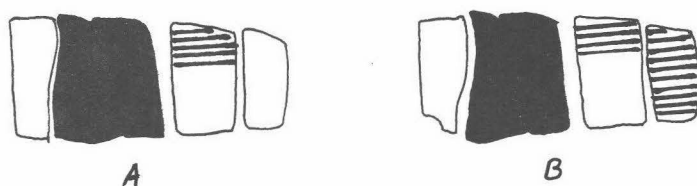
Figuur 2. De omgeving van de slaapplaats: -+-+-+--+ grens van geschikt voedselgebied binnen een straal van 16 km van de slaapplaats in de Oeverlanden; ---- = snelweg; 1 = Amsterdamse Bos; 2 = Schiphol; 3 = Haarlemmermeer; 4 = Hoofddorp; 5 = agglomeratie Haarlem-Velsen; 6 = agglomeratie Amsterdam-Zaandam-Amstelveen; 7 = recreatiegebied Spaarnwoude; 8 = het Groene Hart met onder meer Aalsmeer en Uithoorn

Door het om en om maaien blijft er elk jaar in ieder geval voldoende overjarig riet voor een broedpaar van bruine kiekendieven *C. aeruginosus* over. Doordat men echter beide percelen ten oosten van het Excur-siepad tegelijk van het riet ontdoet, kan zich niet ieder jaar een tweede ♀ bruine kiekendief in het gebied vestigen, zoals in 1992. Tevens worden blauwe kiekendieven eerder gedwongen de slaapplaats in de Oeverlanden op te geven als het riet ten oosten van het pad geheel verwijderd is: het ♂ bruine kiekendief verdedigt slechts zijn territorium aan de westkant van het pad tegen blauwe kiekendieven.

Het is daarom wenselijk dat men in het jaar dat men perceel E maait, perceel D1 ongemoeid laat en vice versa.

Figuur 3. Het maaibeheer in het Oeverlandenreservaat tijdens de onderzoeksjaren. De zwartgemaakte percelen zijn in de loop van het aangegeven seizoen gemaaid.

Figuur 4. A Nestplaats van de bruine kiekendief: zwart is gebruikelijke nestplaats 1985-1992 en gearceerd is nestplaats van tweede ♀ in 1992. B Slaapplaats blauwe kiekendieven: zwart is de percelen gebruikt 1986-1992 en gearceerd is de percelen 1988-1992.

De slaappleaats

Slaappleaatsen dienen ten eerste vrij te zijn van menselijke verstorng (Cramp 1980) en ten tweede moeten ze goed toegankelijk zijn vanuit de lucht. Ruigtegetaties (riet etc.) met daarin open plekken waarin de vogels in kunnen vallen hebben de voorkeur. Rietmonoculturen zijn ongeschikt (Argeloo 1992). Tevens moet de slaappleaats vrij zijn van predatoren, zoals havik *Accipiter gentilis* (eigen waarneming), en vos *Vulpes vulpes* (Opdam 1985).

In de Oeverlanden staat de slaappleaats niet bloot aan verstorng door mensen. De rietpercelen zijn een groot deel van het jaar wegens de hoge waterstand ontoegankelijk voor maaiers. De blauwe kiekendieven vallen in op plaatsen die vaak slechts enkele tientallen meters van de telpost af liggen. In de Oeverlanden genieten de percelen met oudste vegetatie de voorkeur (m.u.v. de verboste delen) als slaappleaats. De vegetatie van dergelijke percelen is waarschijnlijk minder homogeen van dichtheid dan rietland met een jonge vegetatie (ik heb ze nooit zelf betreden). Vaak gebruiken de eerste gasten van het winterseizoen de plaats waar de bruine kiekendieven dat jaar genesteld hebben. Volgens Cramp (1980) liggen de individuele roestplaatsen soms verspreid over vele hectaren, maar ook vaak gegroepeerd met een onderlinge afstand van 1-2 meter. De blauwe kiekendieven van de Oeverlanden vallen meestal in elkaars buurt in, een enkeling bezet soms echter een solitaire slaappleaats in een perceel afgezonderd van de andere vogels.

De blauwe kiekendieven gebruiken de percelen B en C ten westen van het pad en de percelen D1 (riet) en E als slaappleaats. Vaak slapen alle vogels hetzij aan de westkant van het Excursiepad, hetzij aan de oostkant daarvan. Een enkele maal wordt vastgesteld dat één of twee vogels ten westen en de overige >2 blauwe kiekens ten oosten van het pad slapen of vice versa.

In de eerste telseizoenen werden uitsluitend de percelen B en C gebruikt. De oostelijke percelen worden pas sedert 1988 bezet, dus in de meerjarige periode waarin de Oeverlanden niet gemaaid werden (zie kaart 5 en 9)

Aantallen

In de tabel 1 staan de maxima per decade. Als er in een decade (1/3 maand) niet is geteld, wordt dat met een x aangegeven. Bij de telling gaat het uitsluitend om aankomsten van blauwe kiekendieven. Met aankomst wordt de eerste verschijning van een blauwe kiekendief bedoeld die gevolgd wordt door het neergaan voor de nacht in het riet. Dus doortrek tijdens de slaappleaatsstelling wordt genegeerd en het

Tabel 1. Maximum aantal invallende blauwe kiekendieven per telling per decade in de maanden november tot en met april voor de jaren 1986 tot en met 1992.

maand	decade	de winters					
		1986-87	1987-88	1988-89	1989-90	1990-91	1991-92
november	I	x	x	x	x	x	x
	II	x	0	2	3	2	3
	III	3	2	4	10	1	8
december	I	6	2	7	9	1	7
	II	7	3	8	9	4	9
	III	5	8	6	5	1	9
januari	I	8	1	7	8	x	10
	II	2	2	8	9	2	9
	III	2	1	5	6	3	10
februari	I	4	2	1	7	1	11
	II	3	4	2	7	2	9
	III	2	2	x	6	x	11
maart	I	2	3	1	8	x	12
	II	1	4	2	6	2	8
	III	3	2	1	5	4	9
april	I	4	2	5	4	1	7
	II	4	1	2	2	x	2
	III	0	x	1	1	x	0

definitief wegvliegen van de slaappleats na een aanvankelijk verblijf wordt van het eerder gevonden telresultaat afgetrokken.

De aantallen op slaappleatsen variëren van 1-2 tot meer dan dertig exemplaren (Cramp 1980). In het Amsterdamse Bos liggen de aantallen in magere jaren tussen 0 en 4 exemplaren, maar ze kunnen in vette jaren oplopen tot maximaal 12 exx. per nacht. In elk seizoen is tenminste een paar keer van de slaappleats gebruik gemaakt.

Volgens Newton (1979) worden de aantallen roofvogels in de winter bepaald door de hoeveelheid voedsel, de beschikbaarheid van slaappleatsen op voor de betreffende soort redelijke afstand van het voedselgebied,

en de beschikbaarheid van voldoende uitkijkposten cq. rustplaatsen in het gebied waar de roofvogels overwinteren. Het basisvoedsel van blauwe kiekendieven wordt gevormd door woelmuizen (Cramp 1980). Vermoedelijk is de veldmuizenpopulatie in de Haarlemmermeer van invloed op de aantallen blauwe kiekendieven in de Oeverlanden. Op 9-3-1992 zijn 's avonds 12 ♀♀ blauwe kiekendieven op de slaappleats geteld (tabel 1), de volgende ochtend (10-3-92) zag Frank Visbeen tijdens een inventarisatieronde tussen 6.45u en 7.24u 11 ♀♀ naar het westen vliegen (pers.med. F.Visbeen 13-1-93). Het hele seizoen 1991-92 waren de aantallen buitengewoon hoog in tegenstelling tot het jaar daarvoor.

Een strenge koude als in de winter van 1978-79 met als gevolg een influx tijdens de Atlasperiode van Sovon (Sovon 1987) deed zich in de jaren 1986-92 niet voor. Er is één vorstperiode vastgesteld waarbij er een verandering optrad in de aantallen blauwe kiekendieven op de slaappleats, nl. januari 1987: de aantallen vielen van gemiddeld 5,5 per avond naar 1,7 exx. Dit is bepaald het omgekeerde van een influx. Buiten die periode heeft zich iets dergelijks niet meer voorgedaan samenvallend met ijsvorming.

Aankomsttijden

Volgens Cramp (1980) komen de blauwe kiekendieven binnen tussen 45 minuten voor en 30 minuten na zonsondergang. Hustings et al. stellen een telling voor tussen 1 uur voor en 30 minuten na zonsondergang. Uit de gegevens blijkt dat 85% van de aankomsten binnen de bij Cramp aangegeven periode plaatsvond, 91,5% in de door Hustings et al. aanbevolen telperiode (n=711).

De vroegste blauwe kiekendief was op 10-11-1988 om 13.50u, 3 uur en 6 minuten voor zonsondergang reeds ter plaatse jagend. Zij ging om 17.04 definitief neer. De laatste aankomsten werden genoteerd op 21-12-1990 om 17.08u, ca. 38 minuten na zonsondergang en op 24-12-91 om 17.07u, 37 minuten na zonsondergang.

De vogels komen volgens Cramp (1980) over het algemeen solitair aangevlogen. Uit eigen waarnemingen blijkt echter dat ze geregeld in groepjes van 2 tot 4 exemplaren arriveren. De aankomsten vinden bij de ene telling gespreid over de hele periode plaats met tussenpozen van 10 minuten tot een half uur, zoals op 6-4-92 toen de eerste om 19.49u aankwam en de laatste van de 7 exemplaren om 20.51u. Bij de andere telling komen ze en bloc met een gemiddelde tussenpoos van 1 minuut binnen: 25-2-1992 kwam de eerste van 11 exemplaren om 18.13u aan, de laatste arriveerde om 18.24u.

Het aandeel herkenbare ♂♂ op de slaappleaats

De slaappleaats in het Amsterdamse Bos werd in de 6 telseizoenen hoofdzakelijk door ringtails (bruine vogels) bezet. Adulte ♂♂ waren onder de pleisterende vogels in de minderheid. Per telling werden ten hoogste 1-2 overwegend grijze ♂♂ waargenomen. Herkenbare juveniele ♂♂ zijn niet vastgesteld.

Het grootste deel van de aankomsten van herkenbare ♂♂ namelijk 51,8% (n=83) vond voor zonsondergang plaats. Er was geen merkbaar verschil met de totale aankomsten. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat ♂♂ eerder op de slaappleaats arriveren dan ♀♀ (Cramp 1980)

De ♂♂ worden bij conflicten om de roestplaats altijd door ♀♀ opgestoten. Soms wordt het ♂ door iedere nieuwkomer opgejaagd. Ook als een ♂ als eerste op de slaappleaats aankomt, gaat hij vaak als laatste definitief neer. Dat kan geruime tijd na zonsondergang zijn.

Op 27 januari 1993 (pers. med. Paul Tak) en 2 februari 1993 (eigen waarn.) werden voor het eerst 3 herkenbare ♂♂ op de slaappleaats in de Oeverlanden gezien. Het betrof 2 adulte ♂♂ en 1 overwegend grijs ♂ met bruine veren op rug, vleugeldekkveren boven en onder en flanken. Bovendien was het de eerste keer dat de herkenbare ♂♂ in de meerderheid waren (♂:♀=3:2), uitgezonderd die keren dat er alleen een ♂ op de slaappleaats verscheen.

Gedrag op de slaappleaats

De vogels komen altijd uit het westen. Dit wordt vooral vastgesteld als de vogels hoog (=boven boomkruinen) aanvliegen. Het komt evenwel regelmatig voor dat de blauwe kiekendieven het weiland Meerzicht ten westen van het Oeverlandenreservaat kennelijk mijden in verband met agressie van de zwarte kraaien *Corvus corone* die daar een VVP hebben. In dat geval komen de vogels laag boven het Nieuwe Meer aanvliegen en ze duiken vervolgens over het Oeverbos de Oeverlanden in. Ze worden dan soms het eerst ten oosten van het Excursiepad opgemerkt. Als de vogels aankomen op grote hoogte, zakken ze snel tot een hoogte van 10-20 meter en vliegen dan enige tijd rond boven de verschillende percelen van het Oeverlandenreservaat. Dat doen ze voornamelijk als ze vroeg arriveren. Na een minuut of tien tot ca. een uur vallen ze in op de uitverkoren plek in het riet. Vaak worden vogels opgestoten door nieuwkomers. De nieuwkomers worden echter ook dikwijls door de ter plaatse roestende vogel verjaagd.

Vroeg verschijnende kiekendieven kunnen voor ze definitief neergaan in het riet in gemaaide percelen op de grond of op verhogingen in het landschap zitten, zoals paaltjes, struiken, hopen maaisel. Ze zitten ook

in bomen in de singels rond de percelen. Laat arriverende vogels vallen over het algemeen direct in op de slaapplaats. Ze komen pal uit het westen laag aanvliegen: zij hebben niets meer te duchten van zwarte kraaien.

Blauwe kiekendieven in conflict met andere vogels

Het Oeverlandenreservaat is naast slaapplaats van blauwe kiekendieven ook slaapplaats van andere soorten roofvogels en voorverzamelplaats (VVP) van corviden, m.n. kauw *Corvus monedula*, zwarte kraai en ekster *Pica pica*. Bij passage van blauwe kiekendieven over Meerzicht ontstaan er paniekvluchten van kauwtjes. Zwarte kraaien mobben arriverende blauwe kiekendieven hardnekkig en verdrijven soms een blauwe kiekendief uit het gebied. Zwarte kraaien gaan nooit neer in het riet om ingevallen kiekendieven weg te pesten.

De singels worden gebruikt als roestplaats van buizerd *Buteo buteo*, en sperwer *A. nisus*. Sperwers vallen geregeld blauwe kiekendieven aan die de boomsingels passeren.

In sommige winters zit er in de singels rond de Oeverlanden een havik. Hoewel ze in de vlucht ongeveer even groot lijken, zijn haviken zwaardere en krachtiger roofvogels dan blauwe kiekendieven. Zij pakken ook grotere prooien. Hoewel ik nooit gezien heb, dat een havik het initiatief nam tot een agressieve confrontatie met blauwe kiekendieven, tolereren de blauwe kiekendieven deze grote roofvogel niet in de buurt van hun roestplaats. Als de blauwe kiekendieven alleen zijn, verlaten ze zonder dralen de slaapplaats nadat ze de havik hebben opgemerkt. Als ze toevallig met twee of meer tegelijk op de slaapplaats zijn en de havik opmerken, mobben ze deze. Meestal krijgen de blauwe kiekendieven bijval van de zwarte kraaien. Dagboekantekening d.d.17-1-1990: "Om 17.00u ontdekte ik een havik ♀ dat werd gemobbed door 6 blauwe kiekendieven, die steeds kekkerend rondvlogen rond de boom waar zij even later uit vloog →Z." Zij mobben dus ook de voor hen gevaarlijke roofvogels net zoals zij roofdieren en mensen mobben (Cramp 1980).

Tegen het einde van het telseizoen maken doortrekkende bruine kiekendieven soms gebruik van het gebied als slaapplaats. Door mij zijn in de winter (tussen begin november en half maart) nooit overnachtende bruine kiekendieven vastgesteld in het gebied. Bruine kiekendieven die op doortrek de slaapplaats bezoeken, worden meestal door de blauwe weggejaagd. Het tweede ♀ bruine kiekendief dat zich in 1992 ten oosten van het Excursiepad vestigde, werd echter door de blauwe kiekendieven in hetzelfde perceel gedood.

Vanaf eind maart-begin april bezet een broedpaar bruine kiekendieven

een perceel aan de westkant van het Excursiepad. Zij tolereren daar geen blauwe kiekendieven. Het ♂ bruine kiekendief onderneemt de acties tegen de blauwe kiekendieven en andere roofvogels die in de buurt van het nest komen. Het ♀ bemoeit zich alleen met het verjagen van vreemde ♀♀ bruine kiekendief.

Aan de andere kant kan een blauwe kiekendief ♀ agressief optreden tegen de bruine kiekendieven. Dagboekantekening d.d. 2-4-1990, achter bruine kiek.: "(...) 19.28u ruzie ♂ (bruine kiek) met 4♀♀ blauwe kiek. boven D.(...)"; achter blauwe kiek.: "(...) Om 19.55u vlogen ♂♀ bruine kiek boven BC. Een ♀ blauwe kiek vloog van DE en zij gaf het ♂ bruine kiek een paar tikken. Dit werd door het ♀ bruine kiek volkomen genegeerd. Na enig gekrakeel vloog het ♀ blauwe kiek weer naar D, waar ze neerging.(..)."

In de singels en de struwelen roesten ransuilen *Asio otus*; interacties van ransuilen en blauwe kiekendieven zijn niet vastgesteld.

Blauwe kiekendieven raken boven de slaappleats incidenteel in conflict met blauwe reigers *Ardea cinerea*, en meeuwen *Larus sp.*.

Geluiden

Volgens Cramp (1980) zijn blauwe kiekendieven buiten de broedtijd tamelijk zwijgzaam. Alleen het kekkeren (chattering call) wordt weleens gehoord. R. Harold (1989) beschrijft een totaal andere roep die tevens veel vaker op slaappleatsen werd opgemerkt dan het gekekker. Deze roep is een soort hoog vibrerend geluid "rrrierrr", dat voornamelijk bij intraspecifieke interacties en in enkele gevallen bij interspecifieke interacties wordt voortgebracht. De intraspecifieke interacties betreffen voor het overgrote deel pogingen om een zittende blauwe kiekendief van de roestplaats te verjagen. De interspecifieke interacties betreffen in dat artikel uitsluitend confrontaties van blauwe kiekendieven met sperwers. Dit gekrijs, de squeal call, is vanaf 1986-87 jaarlijks genoteerd op de slaappleats in de Oeverlanden. In totaal noteerde ik het tot in 1993 31 maal. In de meeste gevallen (intraspecifiek) ging het om het verdrijven van een eerder ingevallen vogel door een nieuwkomer of omgekeerd. Eén maal (12-2-93) werd de squeal call voortgebracht tijdens een conflict tussen 2 ♂♂ ad. in de lucht. Enkele malen betrof het interspecifieke interacties tussen zwarte kraai en blauwe kiekendief of sperwer en blauwe kiekendief.

De squeal call draagt niet ver. Het geluid is ten hoogste op enkele honderden meters afstand hoorbaar. Het wordt niet gehoord wanneer de afstand tussen de teller en de slaappleats te groot is. De roep hoort door de korte reikwijdte bij lijfelijke agressieve confrontaties. Bij gevechten

fitis	34	24	26	21
goudhaantje	-	-	1	-
vuurgoudhaantje	-	-	-	1
grauwe vliegenvanger	2	1	1	1
baardmannetje	0-1	-	-	-
staartmees	2	3	4	2
matkop	4	4	2	3
pimpelmees	13	15	17	15
koolmees	17	14	15	17
buidelmees	-	-	-	1
boomkruiper	4	3	3	4
wielewaal	-	0-1	-	-
vlaamse gaai	3	4	3-4	2-3
ekster	9	10	5	4
zwarte kraai	2	3	4	3
spreeuw	+	+	+	+
huismus				
ringmus	4	4	5	2
vink	1	1	4	5
groenling	-	-	1	1
putter	1	2	2	1
kneu	-	1	-	-
rietgors	8	12	11	8

De weilanden

Het aantal broedpaar van de scholekster is iets teruggelopen. De kievit neemt de laatste jaren weer licht toe. In het Meetnet van weidevogels in Noord-Holland, een onderzoek van de provincie naar de aantalsontwikkelingen van de weidevogels in Noord-Holland, geeft de kievit een lichte afname te zien (Scharringa 1992). De aantallen van de grutto wisselen nogal per jaar al lijkt de trend nu positief. In de jaren 1987 en 1988 en 1990 lag het aantal broedpaar rond de twaalf paar, de laatste twee jaar eenentwintig en respectievelijk 18 paar. De tureluur is

in de lucht blijkt dat duidelijk, zowel intra- als interspecifiek. Daarom wordt zij niet gebruikt bij het mobben van gevaarlijke vijanden die beter op afstand gehouden kunnen worden, zoals haviken. Bij interacties van blauwe kiekendieven met havik werd uitsluitend een vèrdragend gekekker van de kiekendieven genoteerd. Dat geldt ook voor interacties met bruine kiekendief, buizerd en het merendeel van de interacties met zwarte kraaien.

De squeal call wordt niet uitsluitend door blauwe kiekendieven voortgebracht. Deze roep heb ik bij twee gelegenheden intra-specifiek door bruine kiekendieven horen uiten. Bij de nestplaats in het Oeverlandenreservaat aan het Nieuwe Meer in het Amsterdamse Bos joeg het territorium-houdende ♂ een vreemd ♂ 3x onder het uiten van deze roep uit de vegetatie op 14 april 1990 tussen 20.55u en 21.06u. Ik noteerde op 19 augustus 1991 om 10.30u de squeal call bij een conflict tussen 2 adulte ♀♀ bruine kiekendieven boven het rietland van de Bretten-MCA (Brettenpad Geuzenveld/Slotermeer, atlasblok 25-34-11). Harold (1989) noemt de bruine kiekendief niet als voortbrenger van de squeal call, Cramp (1980) evenmin.

Dat de bedelroep buiten de broedtijd door blauwe kiekendieven wordt voortgebracht vermelden Cramp & Simmons niet. In het late najaar heb ik deze roep, een klaaglijk fluitend "fieh", enkele malen op de slaappleats gehoord. Zij werd voortgebracht door invallende ringtails, waarvan ik op grond van de warme kleur van het kleed en op grond van het feit dat ze de bedelroep uitten, aanneem dat het eerste kalenderjaar individuen betrof: In het Oeverlandenreservaat 1x op 28 november 1987 (ringtail x ringtail) en 1x op 24 november 1988 (ringtail x ? [= ♂ of ♀]). In 1989 hoorde ik de bedelroep op 13 november in de Brettenzone (Bretten-Groote Braak, Geuzenveld/Slotermeer, atlasblok 25-33-23). Het betrof hier een ringtail die bedelend neerging op de plaats waar even eerder een andere ringtail was neergegaan

De blauwe kiekendieven overdag

Volgens Cramp (1980) blijven slaappleatsen in gebruik zolang ze niet te ver van de beschikbare voedselbronnen verwijderd zijn. De bezetting hangt daarom samen met de aanwezigheid van de belangrijkste prooi-soorten. Een slaappleat is centraal in het voedselgebied gesitueerd. Als er een betere en meer centraal gelegen slaappleat voorhanden is, heeft die de voorkeur (Cramp 1980). Het Amsterdamse Bos ligt niet centraal in het jachtgebied van de blauwe kiekendieven, maar in de periferie daarvan (zie figuur 2). De blauwe kiekendieven van het Bos slapen in een enclave van natuur binnen een stadspark bijna geheel

omgeven door stedelijk landschap.

Uit het gegeven dat de blauwe kiekendieven uitsluitend uit westelijke richting komen en 's morgens naar het westen wegtrekken, gecombineerd met het gegeven dat voor blauwe kiekendieven geschikte jachtgebieden zich vrijwel uitsluitend ten westen en ten zuidwesten van het Amsterdamse Bos bevinden, kan aangenomen worden dat de meeste blauwe kiekendieven, overdag verblijven in de Haarlemmermeer.

Bij de jaarlijkse roofvogeltelling in januari 1992 werden door de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland veel meer roofvogels, met name buizerds en torenvalken, geteld dan in 1991. De grootste portie bevond zich in de Haarlemmermeer. Blauwe kiekendieven werden daarbij echter nauwelijks vastgesteld (slechts 2 exemplaren) (V.Vliet 1992). Kennelijk zijn integrale gebieds-tellingen niet de methode voor het bepalen van het werkelijke aantal blauwe kiekendieven in een gebied. Hustings et al.(1985) stellen voor om, indien mogelijk, bij blauwe kiekendieven slaap-plaatstellingen te verrichten i.p.v. gebiedstellingen (blz.160, 7.3.4 Roofvogels). Desondanks correleren de cijfers m.b.t. de torenvalk en de buizerd in de Haarlemmermeer met de hoge aantallen blauwe kiekendieven op de slaappleats in de Oeverlanden. Dit geldt trouwens ook voor de lage aantallen in 1991 (V.Vliet 1992). Waarschijnlijk was het voedselaanbod een gemeenschappelijke factor. Het voorkomen van grote groepen roofvogels (in grote dichtheden broedend, jagend of roestend) wordt in verband gebracht met een kortstondige overvloed aan beschikbare prooi over een groot gebied (Newton 1979). Het is waarschijnlijk dat de blauwe kiekendieven, die vlakbij deze rijk voorziene dis een gemeenschappelijke slaappleats hadden, daar ook foerageerden.

Als voedselgebied komen wellicht ook delen van het Groene Hart en de duinstreek in aanmerking, aangezien blauwe kiekendieven een grote actieradius vanaf de slaappleats hebben: blauwe kiekendieven zijn overdag tot 16km verwijderd van de slaappleats vastgesteld (Cramp 1980). Op kaart 10 (1:300.000) staat een cirkel geprojecteerd met radius 5,3cm=16km en middelpunt de slaappleats. Een groot deel van het omcirkelde gebied komt niet in aanmerking als foerageergebied.

Bespreking

In de verslagjaren zijn nauwelijks fluctuaties in de aantallen blauwe kiekendieven vastgesteld als gevolg van vorst. Fluctuaties in de aantallen als gevolg van de voedselsituatie liggen voor de hand (Newton 1979), ze zijn hier niet onderzocht.

Ruim 90% van de waarnemingen valt binnen de periode 1 uur voor tot

30 minuten na zonsondergang die Hustings et al. aangeven.

De Haarlemmermeer ligt voor de hand als plek waar de meeste blauwe kiekendieven de dag doorbrengen, de telresultaten aangaande de blauwe kiekendief van de VWG Zuid-Kennemerland in 1992 ten spijt. Een deel van de vogels zal wellicht verder weg foerageren (bijv. in het Groene Hart van de Randstad, of in de duinen).

Ondanks de verstedelijking van de Haarlemmermeer (uitbreiding Schiphol e.d.) weten de blauwe kiekendieven nog steeds in groten getale de slaappleats in de Oeverlanden te vinden. De verstedelijking zal de presentie van blauwe kiekendieven in de Oeverlanden in de toekomst waarschijnlijk negatief beïnvloeden.

De behoefte aan veiligheid m.b.t. predatoren zou één van de redenen kunnen zijn waarom blauwe kiekendieven er gemeenschappelijke slaappleats op na houden. Dit blijkt uit het mobben van haviken in de Oeverlanden. Opdam (1985) vermeldt deze opvatting ook m.b.t. predatie door vossen en bunzings van de op de grond pleisterende vogels. Zowel Newton (1979) als Opdam (1985) melden de functie van de gemeenschappelijke slaappleats als informatiecentrum omtrent de kwaliteit van de voedselgebieden van de diverse gasten. Opdam betwijfelt dat omdat blauwe kiekendieven er in de winter vaste voedselterritoria op na houden, waardoor de informatiefunctie van de slaappleats zinloos zou zijn. Als echter in aanmerking genomen wordt dat de voedselterritoria in voedselrijke gebieden klein zijn en in voedselarme gebieden groot (Opdam 1985), dan is de informatiefunctie zinvol: als uit een bepaalde richting enkele vogels telkens met volle krop op de slaappleats verschijnen, loont het voor de hongerlijder uit het arme gebied de moeite om volgende dag in de buurt van de verzadigde vogels te gaan jagen. Als alle gasten op de slaappleats uitgehongerd aankomen, weten ze van elkaar dat ze maar beter uit het gebied kunnen vertrekken. Dit laat zich in de Oeverlanden uiteraard niet onderzoeken, aangezien alle vogels altijd uit dezelfde richting komen.

De squeal call van de blauwe kiekendief werd, indien de bron zichtbaar was, uitsluitend bij agressieve interacties waargenomen tussen soortgenoten, sperwers en zwarte kraaien. Blauwe kiekendieven kekken bij interacties met andere vogels. De bedelroep die op de slaappleats uitsluitend in verschillende novembermaanden is waargenomen, is mij in dit verband uit de literatuur niet bekend. De squeal call is door mij ook waargenomen bij intraspecifieke interacties van bruine kiekendieven. Ook dit is mij niet uit de literatuur bekend. Bij het maaibeheer in de Oeverlanden wordt met succes rekening gehouden met de mogelijkheid dat een broedpaar bruine kiekendieven

zich daar ieder jaar kan vestigen. Het is evenwel jammer dat er nog geen rekening wordt gehouden met de tot in april in de regio verblijvende blauwe kiekendieven. Daar deze bij gebruik van het terrein ten oosten van het Excursiepad als slaappleats door de bruine kiekendieven met rust gelaten worden, is het gewenst dat in de jaren waarin perceel E gemaaid wordt, perceel D-noord (zie figuur 1) ongemoeid wordt gelaten en vice versa.

Een punt dat in het kader van dit verslag nog niet aan de orde kwam, is het voorkomen van andere slaappleatsen in de regio, dwz. het gebied tussen Amsterdam en Haarlem. Deze zijn door mij zelden of nooit bezocht. Ze liggen o.m. in het Westelijk Havengebied. Hiermee heeft waarschijnlijk geen uitwisseling plaatsgevonden. Dichterbij, direct aan de overzijde van de Ringvaart ligt de Zandput aan de Koekoekslaan in de buurtschap Nieuwe Meer. Deze is in ieder geval in de jaren 1986-1988 in gebruik geweest en er vond uitwisseling plaats, gezien de vaak sterk wisselende aantallen per telling in de beginjaren en het terugvliegen van gasten in de avond naar het westen. Omdat er bijna geen aanwijzingen meer zijn van uitwisseling met die slaappleats in de laatste jaren, neem ik aan dat de Zandput inmiddels niet meer structureel wordt gebruikt. In 1986-87 moet deze slaappleats erg belangrijk zijn geweest. Het zou prettig zijn als de gegevens van de tellingen van de jaren 1985-1990 op de slaappleatsen rond Amsterdam eindelijk eens gepubliceerd zouden worden.

Bestuurlijk vandalisme

Het feit dat deze slaappleats al zoveel jaren achtereen door blauwe kiekendieven wordt gebruikt, geeft aan dat de Oeverlanden voor het voorkomen van de blauwe kiekendief in Midden-Holland van groot belang zijn.

De inspanningen van de beheerders van het Amsterdamse Bos om dit natuurgebied met grote landschappelijke en ecologische waarde in stand te houden, dreigen door de snode plannen van de gemeente Amsterdam teniet te worden gedaan. De aanleg van een reusachtig tennispark op ca. 500 meter afstand van de slaappleats, waartoe de Gemeenteraad van Amsterdam besloten heeft, zal leiden tot toename van overlast van geluid en licht in de Oeverlanden. De recreatiedruk op de Oeverlanden zal toenemen. De aanleg zal ten koste gaan van de ecologische verbindingzone aan de oostkant van de Oeverlanden. De Oeverlanden verworden hierdoor tot een groene snippet die op den duur aan levensvatbaarheid zal inboeten. Het is schrijnend dat juist een politieke

partij als Groen Links in Amsterdam keer op keer besluiten voorstaat, die averechts voor de natuur in onze regio uitwerken.

Dankzegging

Met dank aan Paul Tak en Frank Visbeen voor het verstrekken van hun gegevens.

Literatuur:

- Argeloo, M., Slaapplaats- en voedselkeuze van in de Kleimeer overwinterende blauwe kiekendieven, De Graspieper jg.12, 1992, no.1
Cramp S. & Simmons (eds.), Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, the Birds of the Western Palearctic, Volume II Hawks to Bustards, Oxford 1980
Harold R., Squeal call of the Hen Harrier at winter roost; British Birds volume 82 nr.3 March 1989
Hustings, Kwak et al.; Vogelinventarisatie, Pudoc Wageningen en Vogelbescherming Zeist 1985
Marcus, P.J., Een slaapplaats van blauwe kiekendieven in de nazomer in de Houtrakpolder, Gierzwaluw jg. 27 nr. 4, 1989
Newton, I, Population Ecology of Raptors, Poyser, 1979, 2de druk 1990 Londen.
Opdam, P., Roofvogels in ons landschap, 1985; Het Spectrum Utrecht/Antwerpen
SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels.
Staatsbosbeheer, Inventarisatieatlas voor flora en fauna van Nederland, 2de druk 1987; Utrecht.
Van Vliet P., Watervogels en roofvogels in januari 1992, Fitis jg.28 nr.4 1992.

Paul J.Marcus
Corn. Lelylaan 113 '
1065 CN Amsterdam

Tekening Paul Marcus